

Дедюкина Прасковья Романовна, Маркова Галина Иннокентьевна,
Кондратьева Ирина Николаевна, Николаева Людмила Аркадьевна
Таатта улууһун Алампа аатынан Ытык-Күөл 1 №-дээх орто
оскуолатын алын сүһүбүн учууталлара

Аннотация

Ыстатыйаҕа саха тылын предметигэр алын кылааһы түмүктүүр “Саха тылыгар түмүктүүр тиэстэр. 4 кылаас” босуобуйа ырытыллан киирдэ .

Бу тиэстэр соруктарынан, саха оскуолатын программатын ис хоһоонугар сөп түбэһиннэрэн, учуутал үөрэнээччи төһө ситиспитин, оҕо саха тылын предметигэр билиитин таһымын, сатабылларын бэрибэркэлээһинэ буолар. Босуобуйа биир сүрүн сыалынан оҕону кыра кылаастан БКЭ бланкатыгар сатаан үлэлиир үөрүйэҕи инэрии буолар.

Саха тылыгар түмүктүүр тиэстэр. 4 кылаас

Сахалыы сангалаах саха оҕото бэйэтин тылынан табатык сангарар, суруйар, толкуйдуур буоллаҕына эрэ инникитин сайдар-үүнэр кэскиллээх буолар. Ол иһин алын кылаас учуутала үөрэтэр оҕотугар төрөөбүт ийэ тылынан сөпкө сангарар, суруйар сатабылы инэрэригэр улахан ирдэбили туруорар.

21 үйэҕэ үөрэх программата сангалыы төрдүттэн уларыйытыгар, ол эбэтэр үөрэх стандартын киллэри кэмигэр сахалыы сангалаах саха оҕото бэйэтин тылынан табатык сангарар, суруйар, толкуйдуур буоллаҕына эрэ инникитин сайдар-үүнэр кэскиллээх буолар. Саха тылын үөрэтиигэ сана технологиялары, ньымалары туһаныы утумнаахтык киирэр.

Билинни методика тирээн турар боппуруоһунан предметтэр икки ардыларынааҕы сибээһи таба тутан үөрэти көдьүүһүн үрдэтии буолар. Алтыһыннаран үөрэтии табатык ытыллынааҕына, үөрэнээччи айар, чинчийэр түмүк оностор дьоһура сайдар.

Стандарт үөрэҕи ытыгы ис хоһоонун билигин баарыттан атын хайысхаҕа киллэрэргэ элбэх сруктардаах. Олортон саамай сүннүүн тута сылдыарынан үлэни итиэннэ үөрэҕи баһылааһын ньымаларын оҕо ылыныыта буолар. Аныгы оскуола олоххо сыаллаах-сруктаах, киһи быһыытынан сайдыылаах, олоххо бэйэтин миэстэтин сатаан булунар, төрөөбүт тылын таптыыр, киэн туттар оҕону иитэр сыаллаах үлэни ытыахтаах.

Үөрэх стандартын концепцията интегрирированнай курстары ытыгы көдьүүстээҕин бигэргэтэр. Интеграция–диэн чөлүгэр түһэрии, ситэрии. Тус-туспа сылдыар чаастары биир кэлимсэ онорууну уонна онно буолар дьайыыны түмүү. Интегрирированнай курс диэн араас предметтэр ис хоһооноро биир темаҕа сыһыарыллан бэйэ-бэйэлэрин ситэрэн, толорсон, сааһылаан биэрэр кыаҕын ситиһэр үөрэтии биир көрүнгэ.

Үөрэх хаачыстыбатын сыаналыырга оҕо араас сруктуу быһаарарга билиитэ эрэ буолбакка, сатабыла, дьону кытта өйдөһөр, алтыһар кыаҕа эмиэ көрүллэр буолар. Ол аата оҕо кыра кылаастан метапредметнай сатабыла сайдыахтаах. Алын кылааска оҕо ханнык сатабыллары инэриниэхтээҕин учуутал уонна төрөппүт чопчу билиэхтээх. Бу сатабылларын үөрэнээччи үөрэҕэр эрэ буолбакка, олоһор эмиэ туттуохтаах.

Сатабыл диэн сайдыбыт киһи ис туругун көрдөрөр өйдөбүл. Кини сайдыбыт киһи өйүнэн да, илиитинэн да араас дьарыгы онорор кыахтааҕын быһаарар уонна кини киһи тус үлэтин толороругар көстөр.

Сатабыллары наардыыр буоллаха, быстахха туттуллааччылар, холобур, хамсаныылар – туруу, хаамыы, олоруу, эргийи курдуктар; илии, атах толорор уустук хамсаныыларын аатталыахха сөп. Иккис бөлөбү араас дьайыыларга барытыгар туттуллааччылар үөскэтэллэр. Холобур, үөрэх уонна үлэ араас көрүннэригэр туттуллааччылар: ааҕыы, суруйуу, көрүү, чинчийи, толоруу, өйдөтүү, ситэрии, оноруу, бэрээдэги тутуһуу у.д.а. Үгүс бөлөбү дэгиттэр сатабыллар үөскэтэллэр. Холобур: ырытыы, холбооттоһун, дьүөрэлээһин, солбуйуу, наардааһын, бөлөхтөөһүн, судургутуу, онтон да атыттар. Сатабыллар киһи үлэни-хамнаһы толороругар көстөллөр, онон

кинилэри бөлөхтөөһүн үлэ ис хоһоонуттан тутулуктаах буолуохтарын сөп. Ол эбэтэр, киһи ханнык сатабыллары сатыы үөрэммититтэн, онтон саҕалаан үлэни толорор, анаан оннукка үөрэммэтэх буоллаҕына – сатаабат.

Аныгы сайыннарыылаах үөрэхтээһиннэ оҕо сайдыытын, билиитин, сатабыллары ингэриниитин кэтээн көрөр араас «инструментар» оноһуллубуттара. Маннык «инструментартан» биирдэстэринэн-метапредметнэй хонтуруоллуур тиэстэр буолаллар. Тиэстэр үөрэх стандартын саха оскуолатын программатыгар сөп түбэһиннэрэн оноһулуннулар. Маннык тиэстэри үөрэнээччи бастакы кылаастан толоро үөрэннэҕинэ, дэгиттэр сатабыллара сайдан, алын сүһүбү бүтэрэригэр ыытар диагностической хонтуруолунай үлэлэри ыарыҕаппакка толорор кыахтанар.

Оҕо ылбыт билиитин, сатабылын хонтуруола уонна сыаналанааһына аныгылыы үөрэхтээһин ирдэбиллэригэр эппиэттиэхтээх. Билиини кэмнэ тиэст, хонтуруол уонна сыаналааһын биир саамай сүрүн көрүнгүнэн буолар. Ол курдук, үөрэх дылын түмүктүүр, алын сүһүбү, 9 уонна 11 кылааһы бүтэрэр үөрэх таһымын бэрэбиэркэлиир хонтуруолунай үлэлэр тиэст көмөтүнэн бараллар.

Босуобуйаҕа саха тылын предметигэр алын кылааһы түмүктүүр 18 варианнаах тиэстэр бэрилиннилэр.

Бу тиэстэр сорукарынан, саха оскуолатын программатын ис хоһоонугар сөп түбэһиннэрэн, учуутал үөрэнээччи төһө ситиспитин, оҕо саха тылын предметигэр билиитин таһымын, сатабылларын бэрибиэркэлээһинэ буолар. Босуобуйа биир сүрүн сыалынан оҕону кыра кылаастан БКЭ бланкатыгар сатаан үлэлиир үөрүйэҕи ингэрии буолар.

Үлэ түмүгүнэн оҕо ханнык тиэмэҕэ ыарыҕатара көстөр, онон салгыы көннөрөр үлэни былааннаахтык ыытарга көмөлөһөр. Бэрэбиэркэ үлэтин тест көмөтүнэн тэрийии учууталтан аҕыйах бириэмэни ылар. Тиэст толоруутун кэнниттэн таблица оңоһулар. Соруудахтар тус-туспа, ыараханыттан көрөн баллынан сыаналаналлар. Тиэсти толоруу бириэмэтин учуутал бэйэтэ оҕо, кылаас кыаҕыттан көрөн быһаарар.

Хас биирдии вариант үс блоктан турар:

А блок (12 соруудах) – үөрэнээччи түөрт эппиэттэн биир сөптөөбүн талыахтаах.

В блок (3 соруудах) - үөрэнээччи эппиэтин бланкаҕа устуохтаах, суруйуохтаах.

С блок (1 соруудах) - үөрэнээччи бланкаҕа бэриллибит икки тематтан талан өйтөн айан суруйар.

Үөрэнээччи тиэстэри толоруутугар икки сыана турар: А уонна В блоктарга биир сыана, онтон С блокка туспа сыана. А, В блоктар соруудахтарыгар сөпкө хоруйга 1-дии баал, онтон С блок өйтөн суруйуу ирдэбилинен сыаналанар.

“5” сыана – 15-14 баал

“4” сыана – 13-11 баал

“3” сыана – 10-7 баал

Босуобуйа кэннигэр тиэстэр сөптөөх эппиэттэрэ бэрилиннилэр.

Бу босуобуйаны алын кылаас учууталлара, төрөппүттэр, үөрэнээччилэр ийэ тылы үөрэтиигэ туһаныахтара дии саныыбыт.

Туһаныллыбыт литература:

1. Иванова Л.Л., Суслов В.Н. Комбинированные тесты. 4 – 5 класс. Под ред. Ф.Ф.Лысенко – Ростов на Дону: Легион – 2009.
2. Варламова М.С.. Саха тылыгар хардарыга диктаннар. 2-4 кылаас. Бичик. 2004.
3. Кондратьев П.П.. Сатабыл. Үөрэх үлэһиттэрин идэтин үрдэтэр инст-т издат.2003.
4. Кондратьев П.П..Үөрэх сана стандарта-оҕо сайдарын суола. Бастакы үктэл.№3 2010.
5. Семенова А.А., Хаптагасова И.Е.. Алын кылаастарга диктант, изложение хомуурунньуга. Бичик. 1999.
6. Саха тыла. 1-3 : 1-3 кылааска үөрэнэр кинигэ / И. И. Каратаев, Н. С. Попова. - 4-с саңардан таһаарыы. - Дьокуускай : Бичик, 2013.
7. Саха тыла. 4: Төрдүс кылааска үөрэнэр кинигэ / В.М.Анисимов, С.К. Колодезников, Е.С.Руфова, С.М.Тимофеева. - 2-с эбэн саңардан таһаарыы. - Дьокуускай : Бичик, 2007.

1 тиэст

A1. Саха тылыгар хас дифтонг баарый?

- 1) 6 2) 5 3) 4 4) 2

A2. Ханнык саха төрүт бүтэй дорҕоонноро тыл иннигэр турбаттарый?

- 1) Ъ, ҥ 2) ҥ, дь 3) нь, h 4) нь,дь

A3. Нууччаттан киирбит тылы бул.

- 1) нуучча 2)таблица 3) сибэкки 4) остуол

A4.Үөскэтэр сыһыарыылаах тылы бул.

- 1) иннэлээх 2) кинигэттэн 3) сыырынан 4) учууталы

A5. Нууччаттан киирбит тылга сыһа сыһыарыы эбиллибитин бул.

- 1) операцияны 2) президены 3) республиканскай 4) учебнигы

A6. ◡□ схемаҕа сөп түбэхэр тылы бул.

- 1) үөрэнээччи 2) алмаас 3) ынахтар 4) балыксыты

A7.Санааны ситэри этэр тыллар ситимнэспит бөлөхтөрүн _____ дэнэр.

- 1) тыл 2)тиэкис 3) тыл ситимэ 4) этии

A8.Тэнийбит этиини бул.

- 1) Күһүн кэллэ. 2) Көмүс күһүн тийэн кэллэ.
3) Бурдук үүммүт. 4) Күн тыкта.

A9.Ханныкэтиибиир уустаах чилиэннээҕий.

- 1) Сардаана Туйааралыын отоннуу бардылар.
2) Сардаана, Туйаара отоннуу бардылар.
3) Сардаана отоннуу барда.
4) Туйааралаах отоннуу бардылар.

A10. Туохтууру тал:

- 1) учуутал 2) ыраас 3) суруйар 4) биэс

A11. Идэни көрдөрөр аат тылы бул:

- 1) кыыс 2) сибэкки 3) булчут 4) ийэ

A12. Ханнык бөлөххө даҕааһын ааттар эрэ суруллубуттарый?

- 1) улахан, түргэн, көрсүө 2) тымныы, сурук, тобус
3) кыһыл, остуол, түргэн 4) сэмэй, ыстанар, кини

B13.Илин аһаҕас дорҕоонтон турар тылы бул.

ардах, сиккиэр, тыал, холорук

B14. Төттөрү сүһүөхтээх тылы уһул:

кырынаас, үөрэх, алҕас, тураах

В15. Бэриллибит этиилэртэн туһаана суох этиини булан уһул.

- 1) Оголор кинигэ аахтылар .
- 2) Биһиги оскуолаҕа бардыбыт.
- 3) Сана кинигэ ыллыбыт.

С16. Биир теманы талан , өйтөн суруй: «Үтүө үтүөнэн төлөнөр», «Кыдааннаах кыһын».

